

13442

LAPPLAND

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Tärna

4/1 1940

Vänge, Astrid, 1939

Svar på ULMA:s frågelista M 25 Jaktens och
fiskets betydelse för hushållningen.

25 bl.4:o

1 " " teckn.

2 fotogr.

13442

Ivar på U. L. M. A:s frågelista nr: 25. #1.2
Jaktens o fiskets betydelse för husförhållningen. Lappl.
Tärna s: n

[Ej uttömmande behandlat, det måste kompletteras nästa år.]

- Vad hade tillgången på fisk och vilt för betydelse för nybyggarna här för i tiden?

- Fiske o jakt hulle dem väl här härra ~~här~~
för i tin. Men nu ha fisken kruppe ihop. Man kan få en två, tri stackars o ibland bli man tvärt utan. Han är ledig, fisken. I Billojauré ha dem

* Billojauré, en sjö som fått sitt namn av

(Forts. s. 15a.)

ULMA 13442. A. Vange. 1939

LPL. TÄRNA

Frgl. M 25

knappast fått se kokfisken. Ja, hä ha bli-
ve så hemskt. - Va skull den ha till-
gått här, hadd int fisk vari. Nång
gång va man gla ja gå ne till sjön
a ja så a kok fisk a ta på äta a
leva M.V.

- Men man fik väl inte fisk alla tider
på året?

- Nä; hä minns ja då den berättat
att på våra så kunn den begagn
salt a smör att droppe potatis i, a
då va då, den hadd int fått van
fisk a äta. M.V.

- Det står något om sjöfågellägg här att
man har ätit det under nödår neråt kus-
ten. Förkom det här också något?

- Du å ann gång kunn hä ju va na
spöfågelsäg, min int va hä mång
gång, hä va fäll nan kull, min va
dem fann dem så no åt dem. M.V.

- Vad fanns det för skogsfågel då?
- Huvudsakligast ryssen. Den som drev
på rypjakt kunn ju få så nan ryp
allt efter väder å vind var. Men nu
å hä alldeles ledit. M.V.

- Men lapparna då, vad tyckte dom
om nybyggerarna?

lapparna; tui formen å den mycket lik
en skälla; lapiskans biello = skälla, jause = sjö.

4. 16/

- Beföringslapp^{*)} - ja, dem som for
å rest å fjad - dem tyktes så som
alla sjöa här. Den enda sjön va Brill-
jaurv, där svenske fiska fiska här. M.V.
*) - flyttlappar

- Vintern va då den jakthistorien de
hadd till levebrö, havarna nan tjädur,
dem to dem som våren å de va inga
förbud. Men int va här nå bätter å
leva den till int. Å bra vä ryra va
här. Dem satt alldeles vitt i lysterka;
dem to dem å plocke å koke som mat.
M.K.

- Åt vi potatis till då?

- Nå int var här no vidare må pärlan-
na, lite korn, då bruke dem så, laga
då sjöto å dro då på hannkvamn å

ULMA 13442. A. Vange. 1939
LPL. TÄRNA
Frgl. M 25

potatilandet

2

5
27
laga så gröten. Lista Augusti skäre? dem
na kiveren å så dill å tork dem i en
stor gryt å malde å gjord så gröten
M.K.

- Hur avstrade man fisken och fågeln,
man måste väl ha salt, mjöl, socker o.s.v.?

- Dem to allt från Norge handlaru
hadd lite mjöl, å så to dem på kre-
dit där. Om dem fick nau fågel på vin-
tern, så bytte dem, ett fick på kredit
annars, till dess dem fick så nau fågel.
M.K.

- Var det bara mjöl som dom lyttle till
sig i No?

- Ja, mjöl å lite kaffe, men hä va så
lite så, men socker. Fick dem va utan, hä

va int som nu å begagn socker.

M. K.

- Nå, men så då?
- Bättre som där i Jante, så fick dem ta såd från Norge för 1 krona, alltså va skyldi. Och dem fick ligga i som livvängen, (= arbeta, vara flitiga). Om dem hadd varit överfläck, så kunde dem ju sått havre men potatisen var viktigaste livsmedel.

M. K.

- Bly eller krut då?

- Bly måste dem ju ha till lodböstan, dem mått ju löp kullen, så dem va tvungen ha varit blybit.

M. K.

Jakt å fiske va huvudsaken, här va mest röding å böting. På vintern levde dem mycket på råskott å salt bar dem från

Norge. Om sommaru klöörje dem på hästa. K.F.

- Sälde dom inte rypkött i Norge?

- Dem kun ju sälj i Norge, men då va så lite, så de lönd så int å frakta då.

Morfar talt om att dem saltte hela tunnes ta rypkött å andue lufttorke då i vår-väre, å åt dem tror all koka då, men ingen stekt, nå allri. K.F.

- Toietog man inga färder neråt landet, ex:- vis till marknaderna i Lycksele?

- Dem här småare befolkningen, dem hadd ingen som var så fara till Lycksele på marknan. Huvudsakligen lappa för till marknan i Lycksele, från Lovsele å Tärna.

- Lydias pappa, han kund ju fara till Lycksele nu gång - å han va den största handlarnhanna. M.V.

8 20

- Hur tog ni er fram till Norge?
- Inga slags vägar; bäcka å åå framms dä
å håll ätt. Men Ottokken å Tårnaån to på
bli svag på vårana, å då va man ju
stängt. M.V.

- Bedro man regelbunden jakt på pälsbä-
rande djur för skinnens skull?
- Ju å annan räv fick dem föll tag i,
men int va hä mång år. M.V.

(till
- Trö att t. ex. på undel till skatter eller
inköp av kreatur, kunde ni då inte sälja
rävskinn?

- Nä, int kunn man tjena på å sälja
skinna. Men man va ju tvungna betala
skatt på nå vis. O ingu va hämma på

9
21
köp kreatur, int va hä å skriv å äta
smöre int.

M.V.

[I det svaret ligger nyckeln oklathet, jag
tog ej närmare reda på hur hon, M.V. men-
te. På andra håll har jag fått höra att
skatten för i tiden erlades i form av fisk].

- Vad ansåg man om rätten att jaga
och fiska?

- Ja, han va ju int nimer lagen för,
men dem fick ju i alla fall jaga från
hösten till 15 mars. Då var hä å ta å
bryt svaru, som dem hadd ut. M.V.

- Var det ingen som bröt lagen ändå?

- Hä var ikke na lagbrytar; de ryssen
dem hadd född nimer loolition, dem

var då å sälj å sen int bruk nan fångst.
M.V.

- Hur upptogs lagförbundet?

- Jo, hä ska ho få hör! Nu qubbe
berätta för mig att dem för tre klippen
å där var vitt i skogen ta fågel, men
så to dem på spara, när kom satt för-
bud på dem, å då fick dem se, va gud
gjöl, han lät dem försvinn å då va
int en tätting ti skogen rns. M.K.

2

- Övretog man jaktfärder för att jaga
rovdjur som man fruktade eller vilkas
skinn man behövde?

- I Ryffle to en å annan björn. Men
ingen för ut särskilt på färder, inte

ULMA 13442. A. Vange. 1939
LPL. TÄRNA
Frgl. M 25

här. Men no fårns det vilt.

M.V.

- Enns det inga andra roddjur än björn?
- Varjen å järven förstäss, den ha ju i alla tider varit fali för lappa. M.V.

- Gick man regelbundet på jakt för att samla matföred?

- Nä, omöjligt, man jaktte alltefter som man komme över då, å alltefter stora tillgångar. - Men bild inge kjeu te ligg i. Men ve Billojande va en liten bit ifrån sjön en timrad av björk-klompa i laduform, men någon annan hä frutes ike. Den kalla dem för fjelstugun. Men han ha nu börje på samla ut, å ingen beboing å hä danna na mer.

M.V.

12 247
- Hur länge kunde jägarerna stå på ute
da?.

- De var på ut på en da ut å
på vika å souva kunne de ju
va en stund. M.V.

- Hade man bössa med sig jämt när
man for till skogen?

- Nä, hä va man gång ba, som de
to byssa ve hä, om de gick långt
men int da de va i närheten.
M.V.

- Hörde det att kolarna brukade ha
bössarna med ...

- Int fantes hä na kolarmilen, int
här; i Stensel var hä de närmaste.
Tjerna måste de köpa från Norge.

- Vad jagade man som matnyttigt vilt?
 - Hå va nr fågeln å työdar fågeln å
 ryppa å så nan hara, men han fantes
 ba en å annan gång, man så na har
 språng nan gång om sämmer ba. M.V.

- Töre min ti var hä mycket fuggel
 o fisk a. Å no var hä haran. Dem
 fladd han å dā va fint mål borti
 haran. Dem kokt han, men nu gå int
 hä åt han för minner han å stekt.
 Men nu ha öna tagi haran. Hon
 suga dem gott (?). M.K.

- Hur tillvaratogs viltet i hemmet?
 - Dem kokt fågeln, hä, va int nauting må
 dā. M.V.

72

ULMA 13442. A. Vange. 1939
 LPL. TÄRNA
 Frgl. M 25

14
267
Se K.F.S svar sid. 19.

- Saldes någon fågel å hur behandlades den?

- Ja, na lite var hä väl; den frys han; den gjord så att den lott han frys med huve under vingen, så han hull sä.
M.V.

- Vad var den allmänna uppfattningen om köttföda?

- Uta nötkreaturen, förstå ji, va kött-te batter; hä va ji int gott ^{ring} då, varken då eua ell då andra, så n fick ji va gla, när n hald na kött. M.V.

- Bruktade man insamla ägg av skogs- och sjöfågel?

15

- Jo, här förkom ju. Dem satt upp na
stromma (i g stäm) till fåglarna å kni-
pa kunde värpa i dem, men inga
andra, dem värt ba på bakken i
skogen.

M.V.

- Använde man skinnen av fåglarna till
någotting? I hushållt?

- Inga anna än dem begagne skinne
a lommen till tobaksrullning för å förvara
blatobaken, man till begagning hade
man då i dosen.

M.V.

- Vilka kläder gjordes av skinn?

- Här va ba lappen, han va ju huden
borti skinn. Han hade ju påsen av
seuskinn, å andra hade seukalvskin-
ne till hakduk.

M.V.

16
28)
- Svände ni harskinn till något?

- Skinne sälde man ju på vintern, då de va vitt, å man fik så ju na rren för skinne till handlara. Så har Jättens hatt dem till å klite må på mura. Så no ha ja hörd dem bruke jora suabarnfälla borti harskinn å somli till en stor harskinnfäll, ba då rakt å dem hatt å ta å. Så en del ha ju preste spinn harsullen å blann vä annan ull, för å dryga ut, för hä gall ut spinn som hä va. M.V.

- Vad tillvaratogs av fågeln, dunct å fjädrarna?

- Fågeldun hatt dem till kudda hu- vsoaktligen, nan kudd ble hä, men inge bolter, hä va int å få ihop na nycke. M.V.

12
297
- Hurvände man några delar av vittet till
medicinskt bruk?

- Nä, int ha ja hört na om dä, men
dem bruke om kreaturen, om dem
hadd stor gall, då ga dem fiskgall
ät kreaturen för ä bota han som
medicin. M.V.

- Bedrvo alla regelbuedet fiske?

- Ja, dä va ju dä dem levd ä! M.V.

- Vad fiskade man då huvudsakligen?

- Ja, hä va röding ä böting ä dä ä
hä än! M.V.

- Men sik dä?

- Nä, hau gick ba till Fossmark, men

nu ä han implantere i Sjåursjön, men
 här ha vi allri haft han på int laken
 heller.

17. V.

am

- Fiskede man sudret på närmare håll
 eller för man till avlägsnare vatten?

Konligt hemmes uppgift fiskede man i
 de vatten som lågo vid byn. Det var gott
 om fisk, "man kunde få ändå till 600 fisk
 per natt" (A.-A.D.) och man hade ingen an-
 ledning att dra iväg till långt bort beläg-
 na fiskevatten på den tiden.

- Hur försiggick hemtransporten av fisken?
- Dem bruke bära hem hau på ryggen
 ä på vintern forsla dem dä som fanns. 17. V.
- Anvandes och saltades den då för?
- Ibland patte man nu dem nedsammas
 i träkärl ä forsla hem dem. N ibland

ULMA 13442. A. Vange. 1939
 LPL. TÄRNA
 Frgl. M 25

på hätt. M.V.

- Bar ni aldrig i vidjon i händerna?

- Nä, int bar man i vidpin, åtminns-
tome int nå långt; fisken fröstors då
på vidjen, när då å varmt. - Kell så
packe dem in dem i en kont ta näver
äll trä å bar hä på ryggen i en
mes. - Å då dem va som avlägsen då
foula dem då i säcka. M.V. (Se Bil. 1 a.)

- Åt man själv fiske under färder-
na?

- Ja, naturligt, man hadd må så kaffe
å brö, å så åt man fisken fröstas,
då va närningen. Man levd ju ta fisker.

- Hur lagade man till den där fis- (M.V.)
ken under färden?

- Ett kokkäril hadd dem fäll med
iblen, där dem brukte kok han. Men så

ULMA 13442. A. Vange. 1939
LPL. TÄRNA
Frgl. M 25

bruke den sätt en fin björkkrist, gör
 opp fisken å sätt på kristen å håll
 mot elen, å först håll den qvugga
 den i salt. M.V.

[Salt var tydeligen med i packningen an-
 så?]

- Hur tillvaratogs fisken i hemmet?
 - Den saltte vi här mest, torkning här
 va lappas sätt att ha i säcken. - No
 bruke man rök ibland å, den² håll ju
 sina rökstella. M.V.

lapparne?

- Hur tillgick ruskningen?
 - Ja, här va som nu, den gör opp han
 ta tarna å han å skjöt opp han.
 - Och torkningen?
 - Den speta å flaka fisken i två delar
 å sätt den på krista så den int surna.

ULMA 13442. A. Vange. 1939
 LPL. TÄRNA
 Frgl. M 25

Mot rumpan så gjord dem hål i stack
in en kapp. Ja, då va toufiskeu. M.V.

Vi flaka opp han, å då å han nå-
got saltad, iblann inte; å så ta vi ur
han å sätt in en pinne på tvären
å häng han på en stake å torka
han. M.S. (Se Bil. 1)

- Flar huntuokad fisk använts som lut-
fisk för i tiden?
- Int hold vi nau lutfisk för, då å
va tillkomme nu. M.V.

- Flur tillgick rökningen?
- Då skull int va så stor hetta ve liten
eld. Sen tältkåta är mer luft å då blir
då svagare rök, då måst man röka

ULMA 13442. A. Vange. 1939
LPL. TÄRNA
Frgl. M 25

22
34

längre. Men i en torrkita a näver a
brädder, är då trängre a int så mycket
luft a då kan man söka han minnes.
- Vi kalla han för röktfiske. M.S.

- Beredde man surfisk någon gång?
- Int särskilt mycket. Om hä bli mycket
varmt a man ha lite salt så mätt han
ju bli sur. I hä va bå sin rödningen a
börtingen. M.V.

- Men åt vi sådan fisk grav?
- Om han hadd mycket salt att liggi,
då bli han grav. Vid liten saltning fisk
han ju ligg längre, innan han ble grav.
M.V.

- Brukade man i allmänhet salta fisken
mycket lätt?

- Då va ju en smakfråga när saltningen.
M.V.

- Tuke ni någon gång baka in fisk i bröd?
 - J älsteria kanske, men int va ja
 minns, men barken hold vi ju nimer
 nödara, som dem skold a träna a de ble
 briskt* brö, då. M.V.

- Vilka maträtter gjordes av fisk, förutom
 att fisken kokades?
 - Borta fisken hold dem spade till sop-
 pa all en mjölktaar i då a drack till ma-
 ten lilgraus. A då som ble över hä slo
 man bort. M.V.

- Men gjorde ni inte palt av någon del
 av fisken?
 - Jo, fiskätappa gjord hä ju. Dem gjord

*briskt = starkt,

ULMA 13442. A. Vange. 1939
 LPL. TÄRNA
 Frgl. M 25

24
367
paltten sa blon som ligg etter ryggen på
fisken. N^o rommen hadde dem fälk li nau-
tug a. M.V.

- Hur stekte man fisken?

- Man stekt fisken på glöa, då va salt-
fisken äll så på en slät liten stenhälla
å rest han mot ellen, å så måst man ju
vänd på fisken iblaun. M.V.

- Hade man sj panner?

- Nä, inga panner! Lomli hadde fälk då,
men en del va ju int så ega en stekpann,
hä va ju fättit, ska jē veta. M.V.

- Förkom det att man åt fiskinbrän
eller så?

- Nä, int ha ja hört då, men lappa
ha gjort då, dem som levd ta^o juke. M.V.

- Trog man tillvara skinn å större ben av
fisken för vissa ändamål?

25
37

- Ja, för använd man fiskskinn till klar-
skinn i kaffe. Där va börtningsskinn; om
man ta hä då hä är färsk, så kunne
man många gång använda hä. Abourhu-
den hadd man ju ä till klarskinn, men
hä måst man ju köp utifrån, för abour
hä fäntes rike. M.V.

ULMA 13442. A. Vange. 1939
LPL. TÄRNA
Frgl. M 25

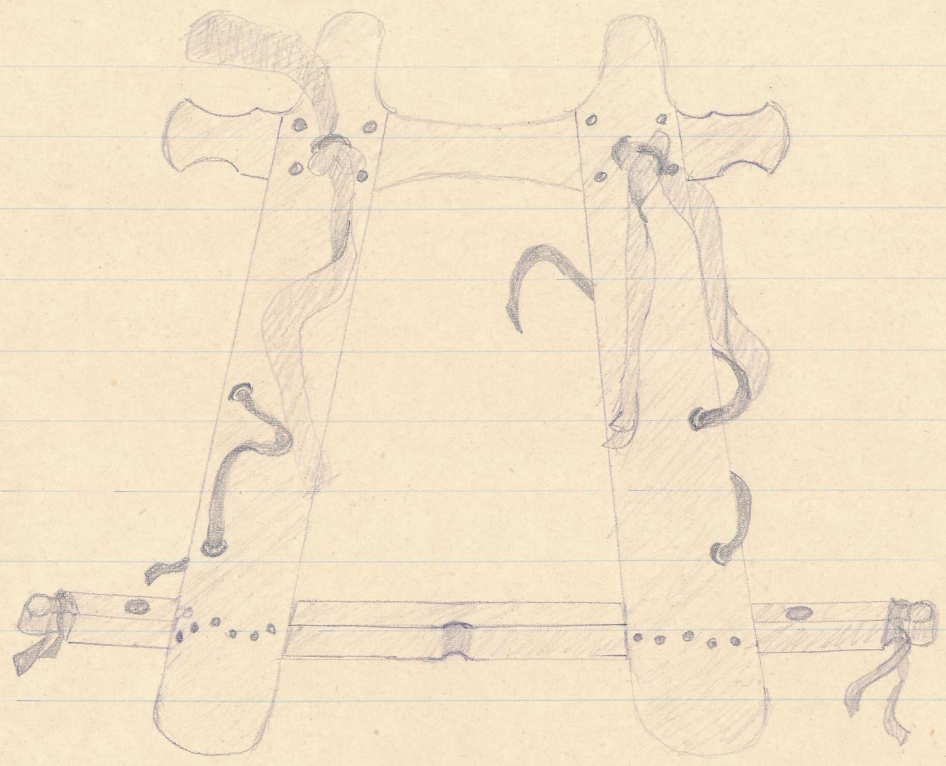
IV: a Gjälluäs:

torkad fisk (hos lappqumman Maria Sjölsson).

ULMA 13442. A. Vange. 1939
LPL. TÄRNA
Frgl. M 25

N: a Fjällnäs:
mes.

ULMA 13442. A. Vange. 1939
LPL. TÄRNA
Frgl. M 25